

Elemente lexicale comune limbilor slovenă și română. Sensuri și forme, specializări semantice și pragmatice, diferențe de întrebuințare

Nicolae STANCIU

Key-words: *Slavonic stock of words, formal identity, phonetic differences, semantic differences, stylistic differences, pragmatic differences*

Este un adevăr recunoscut în multe dintre lucrările dedicate limbii române că, deși este o limbă romanică, a suferit o puternică influență slavă, considerată „cea mai puternică dintre influențele vechi exercitate asupra limbii române”. Se observă că această influență s-a manifestat pe două căi, una populară și orală, urmare a conviețuirii cu slavii, și alta cultă, cărturărească, datorată folosirii slavonei ca limbă a administrației, a diplomației și a cultului religios (Hristea 1982: 41).

De asemenea, cercetările asupra limbilor slave ce relevă punctele comune ale românei cu alte limbi balcanice au interesat pe mai mulți lingviști de-a lungul secolelor, printre care și doi sloveni, Jernej Kopitar (Skubic 1996: 321–326) și Franc Miklošič (Skubic 2002: 10). Kopitar a fost interesat de fenomenele lingvistice prezente în trei limbi diferite din punct de vedere genetic (albaneza, româna și greaca), în timp ce Miklošič a analizat trăsăturile comune pentru patru limbi (română, bulgară, albaneză și greacă) și a subliniat o mulțime de influențe slave asupra românei.

Influența slavă s-a manifestat la nivelul adstratului, deoarece dacii romanizați au preluat cuvinte referitoare la domenii fundamentale ale vieții. Se spune adesea că această influență s-a manifestat în special la nivelul lexicului. Ca urmare, româna a conservat cuvinte referitoare la acțiuni și numele acțiunilor, viața rurală și muncile agricole, produse agricole și hrană, nume de animale, expresii referitoare la viața socială și la administrația publică, precum și la religie. Ca urmare a acestui tip de simbioză între limba română și limbile slave, există cuvinte comune sau asemănătoare și în câmpul semantic al numelor de rudenie sau al unor părți ale corpului omenesc.

Vom încerca în lucrarea de față să facem o analiză a câtorva câmpuri semantice prezente în ambele limbi, urmărind diferențele de formă și sens, circulația anumitor forme în anumite registre stilistice, precum și o preferință a vorbitorilor din cele două culturi pentru o anumită formă, o predispoziție pragmatică pentru un anumit tip de selecție lexicală. Am organizat corpusul folosind două criterii: ordonarea alfabetică a câmpurilor semantice și sensurile cele mai importante sau interesante sub aspect expresiv. Am încercat ordonarea acestor cuvinte pe niveluri de analiză, pornind de la frecvența lor în limbă, posibilitatea variației libere într-una sau în ambele limbi, circulația în limba literară sau în variantele stilistice ale acesteia (popular, regional,

familiar, argotic, învechit, livresc).

În egală măsură, ne-a interesat evoluția unor cuvinte din punct de vedere istoric. În acest sens, am urmărit comparativ schimbările suferite de câteva cuvinte în trecerea de la limba slavonă la limbile moderne.

Acțiuni și nume de acțiuni

- rom. *silă* – slov. *sila*

Cuvintele au etimon comun slav, dar în limba contemporană au sensuri diferite. Pentru română, principalele sensuri înregistrate sunt: **1.** „sentiment de dezgust, de scârbă, de neplăcere, de repulsie față de cineva sau de ceva, aversiune”; **2.** (în expresii) *în silă* = „fără tragere de inimă, fără interes, fără plăcere; din obligație”; *cu (de-a) sila ori în (sau de, cu) silă* = „fără voie, în mod forțat”; *de silă, de milă* = „vrând-nevrând”. De asemenea, funcționează cu sensuri învechite și regionale *a face (cuiva) silă* = „a sili, a forța”; *a-și face silă* = „a-și da mare osteneală, a se strădui”; **3.** (înv.) „putere, forță”.

În slovenă, cuvântul are semnificații diverse, fără restricțiile stilistice din română (*sila* „forță fizică sau mentală”), dar și în sintagme, precum *delovna sila* „forță de muncă”, *sporazum velikih sil* „înțelegere (acord) între marile puteri”, *nadnaravne sile* „forțe supranaturale”, *klic v sili* „apel de urgență”, și în expresii ca *na silo* „împotriva voinței (în silă)”, *za silo* „cu dificultate, de abia”, *od sile* „puternic, suficient” și în multe altele. În câteva propoziții, acest cuvânt are și o valoare morfologică aparte, de adverb de intensitate, echivalent cu *zelo*:

Danes se mu je sila mudilo. / Astăzi el a fost foarte grăbit.

În ambele limbi, substantivul are și un corespondent verbal, *a (se) sili/siliti (se)*.

- rom. *șoaptă* – slov. *šepet*

Funcționează în ambele limbi cu forme apropiate și cu același înțeles. Aceste cuvinte au și un corespondent verbal în cele două limbi: rom. *a șopti* – slov. *šepetati*.

- rom. *zăbavă* – slov. *zabava*

Este înregistrat cu aceeași formă, dar cu sensuri diferite în cele două limbi. În română, sensurile înregistrate sunt: **1.** „întârziere, încetineală, târăgăneală, zăbovire”; (în expresii) *un bob (de) zăbavă* = „un pic de răbdare; imediat, numaidecât”; *fără de zăbavă* = „fără întârziere, imediat îndată”; **2.** „răgaz, odihnă”; **3.** „trecere de vreme; amuzament, petrecere”, în timp ce în slovenă sensul este limitat numai la „amuzament, distracție, divertisment, petrecere”. De asemenea, în slovenă cuvântul apare în contexte prepoziționale cu sensuri diferite: *v, za zabavo* „de plăcere, pentru distracție”.

- rom. *pojar* – slov. *požar*

Prezintă în cele două limbi diferențe stilistice. Pentru română este înregistrat cu sensurile **1.** „boală contagioasă (la copii), caracterizată prin apariția unor pete roșii pe piele; rujeolă”; **2.** (înv. și reg.) „foc mare, incendiu”; (fig.) „lumină purpurie a zorilor sau a amurgului”; **3.** „căldură mare, arșiță”; „înflăcărare, ardoare, patos; pasiune, patimă”.

Pentru slovenă, este un cuvânt cu mai puține conotații stilistice, ocurent numai în contexte de tipul *požar ljubezni, požar strasti* „focul dragostei, focul pasiunii”.

Cele două limbi au pentru acest cuvânt posibilități derivate diferite. Limba română conservă în registrul arhaic și regional cuvinte precum *pojarnic*, *pojarniță* (*sunătoare*), *pojărnicie* „post de pompieri”. În slovenă, cuvintele *požar*, *požarnic* funcționează și ca nume proprii de familie.

În limba slovenă, cuvântul și-a format o familie lexicală diferită. Pentru sensul *pompier*, slovena folosește *gasilec*, format de la verbul *gasiti* „a stinge”, ocurent în structuri de tipul *pogasiti ogenj/ požar*, *pogasiti žejo*, traductibile prin *a stinge/ potoli focul/ setea*.

- rom. *zdrobiti* – slov. *zdrobiti*

Apar în cele două limbi cu aceeași formă, cu același sens, dar cu pronunțare diferită datorată accentuării. Acestea au sensuri metaforice diferite (*zlomiti srce* „a zdrobi inima cuiva” și *zdrobiti v (sončni) prah* „a distruge, a zdrobi pe cineva”).

Alimente

- rom. *smântână* – slov. *smetana*

Cuvântul are etimon bulgar, evoluția lui este similară în cele două limbi, iar forma asemănătoare; apare în context propriu și în contexte figurate. În ambele limbi este înregistrat cu sensul propriu „produs alimentar gras, de culoare albă-gălbuie, care se formează la suprafața laptelui neferit, după ce a fost lăsat câțva timp la temperatura obișnuită, sau care se separă din lapte cu o mașină centrifugă specială”. De asemenea, cuvântul înregistrează sensul figurat „partea ce mai bună, cea mai valoroasă dintr-un lucru”.

În slovenă, cuvântul apare în expresii figurate, precum *zbrala se je vsa ljubljanska smetana*, traductibilă prin „pătura, partea aleasă a societății”, similar termenului *protipendadă* din română, sau *pri tem je hotel vso smetano sam pobrati*, cu semnificația „el a vrut să aibă tot profitul dintr-o afacere/activitate”.

În același câmp semantic, apar cu formă și sens identice cuvintele *hrană*, *hrean* și *oțet*. Acesta din urmă este mai puțin folosit astăzi în limba slovenă, fiind înlocuit cu *kis*.

Animale

Câmpul lexical al numelor de animale este cel mai bine reprezentat în corpusul nostru. Motivația frecvenței este că acești termeni aparțin lexicului comun.

- rom. *biber* – slov. *bober*

Diferența formală minimă este motivată de evoluția diferită a etimonului german. În slovenă este mult mai frecvent în uz, în timp ce în română termenul este concurat de sinonimul său *castor*.

- rom. *dihor* – slov. *dihur*

Termenul românesc prezintă etimologia probabilă slavă *dyhorŭ* și o diferență de formă minimă față de varianta slovenă.

Identice sau asemănătoare ca formă în ambele limbi funcționează și perechile: rom. *fazan* – slov. *fazan*, rom. *rață* – slov. *raca*, rom. *gâsca* – slov. *goska*, rom. *păstrăv* – slov. *postrv*, rom. *știuca* – slov. *ščuka*, rom. *rac* – slov. *rak*. În slovenă, ultimul cuvânt apare în expresii ca *rdeč kot kuhan rak* „roșu ca racul fiert”, *iti rakom žvižgat* „a nu avea succes; a muri”.

În română, cuvântul apare într-o serie de expresii ca *a merge* sau *a da înapoi ca racul* „a-i merge rău, a nu progresa”, *roșu ca racul (fiert)* „se spune despre o persoana roșie la față”.

De asemenea, în ambele limbi apare și cu definiția simbolică *rac* „cancer” – *imam raka* sau *zodia racului – biti rak po horoskopu*.

O foarte interesantă evoluție în cele două limbi are perechea rom. *găină* – slov. *kokoš*. Dacă limba română a conservat latinescul *gallina*, păstrat și în alte limbi romanice, cum ar fi italiana, limba slovenă folosește pentru aceeași noțiune termenul *kokoš*.

Corpuri cerești

- rom. *luna* – slov. *luna*

Termenul apare în cele două limbi, dar, dacă în română acesta desemnează atât unitatea temporală, cât și astrul, în limba slovenă există doi termeni diferiți: a) *luna* cu sensul „astru”; b) *mesec*, cu două sensuri: „unitate calendaristică” și „corp ceresc”. Amândouă apar în construcții ca: *luna ga nosi/mesec ga nosi*.

Un aspect contextual inedit pentru limba slovenă este crearea unui tipar specific pentru *lună de miere*. Dacă româna și alte limbi au acest tip metaforic de expresie, limba slovenă operează cu sintagma *medeni tedni*, care ar putea fi tradusă prin „săptămânile de miere”.

Corpul omenesc

- rom. *obraz* – slov. *obraz*

Prezintă în limba română o sferă de semnificații mult mai bogată decât în slovenă. În primul rând, este înregistrat în DEX cu două desinențe diferite de plural (*obraz – obraji/obraz*), ceea ce facilitează o mai bună diferențiere a sensurilor proprii și a celor metonimice sau metaforice: **1.** (pl. *obraji*) „fiecare dintre cele două părți laterale ale feței”. Apare și în câteva expresii: *să-ți fie rușine obrazului* sau *să-ți fie în obraz* „se spune cuiva care a făcut ceva necuviincios”, *a-i plesni* sau *a-i crăpa cuiva obrazul de rușine* „a-i fi foarte rușine, a se rușina foarte tare”, *a fi gros de obraz* „a fi fără rușine, îndrăzneț”, „(a fi) fără obraz „(a fi) nerușinat, necuviincios”, *a avea obraz subțire* „a fi bine crescut, a avea purtări frumoase”, *obrazul subțire cu cheltuială se ține* „pentru a putea face unor pretenții mari trebuie să dispui de mijloace corespunzătoare”. Deși în sârbă și croată există expresii sinonime (de ex., *bez obrazan*), în slovena contemporană nu există acest tip de structuri; **2.** (pl. *obraz*) „partea anterioară a capului omenesc; față, figură, chip”. Expresii: *a ieși (a scăpa, a o scoate) cu obraz curat* „a ieși cu bine, onorabil dintr-o situație dificilă”, *a-i spune* sau *a-i zice cuiva* (un lucru) *de la obraz* „a-i spune cuiva (un lucru) fără înconjur, direct, fără menajamente”, *a orbi* sau *a prosti pe cineva de la obraz* „a-i spune (cuiva) minciuni vădite, a căuta să înșeli (pe cineva) în chip grosolan”, *a-și scoate obrazul în lume* „a apărea în societate, a se arăta printre oameni”, *a face* (cuiva) *pe obraz* „a se purta cu cineva după cum merită, a se răzbuna pe cineva”, *a (nu) da obraz* „a (nu) da ochi cu cineva, a (nu) se înfățișa la cineva”, *a-și pune obrazul* (pentru cineva) „a garanta (pentru cineva) cu cinstea, cu autoritatea, cu reputația proprie”, *a da* (cuiva) *obraz* „a îngădui (cuiva) prea multe, a da (cuiva) nas”, *cu ce obraz?* „cu ce îndrăzneală?”; (fig.) „valoare morală a unei persoane; cinste, reputație; renume,

demnitate”; 3. (înv.) „persoană, ins”; ✧ *obraz subțire* „persoană fină, pretențioasă, care trăiește în lux”; 4. „rang, condiție, stare socială”.

Pentru limba slovenă, termenul desemnează întreaga față.

Expresia *znan obraz* semnifică „o persoană importantă sau renumită, cunoscută cuiva”, iar expresia *ima veliko obrazov* este sinonim cu *a avea mai multe fețe*.

• rom. *hibă* – slov. *hiba*

Cuvântul are etimon maghiar. Pentru română este înregistrat cu sensurile „neajuns, deficiență, cusur, defect” și cu circulație regională. În același timp este polisemantic, desemnând orice tip de neajuns. În slovenă, cuvântul are același sens, circulă în anumite registre stilistice, dar este folosit mai frecvent în contexte referitoare la persoane, desemnând numai o dizabilitate fizică sau mentală și limitat în câteva contexte pentru a exprima deficiența unei lucrări sau a unui obiect.

Grade de rudenie

• rom. *nevastă* – slov. *nevesta*

Înregistrat în limbile slave, de unde l-a împrumutat și româna, cu sensul de „femeie căsătorită”, cuvântul prezintă în slovenă un sens aparte, „mireasă”. Pentru sensul „femeie căsătorită”, slovena folosește *žena*. De asemenea, pentru *soț – soție*, limba slovenă folosește perechea de termeni *soprog – soproga*, folosită numai în mediul urban și în adresarea protocolară.

Însușiri

• rom. *drag* – slov. *drag*

Apar cu aceeași formă, dar cu diferențe de sens în cele două limbi. În slovenă, cuvântul are sensul principal „scump” și prezintă un corespondent verbal (*po*) *dražiti se* „a se scumpi”. Pentru română, cuvântul are sensurile „care este iubit, scump, neprețuit pentru cineva, pe care cineva îl iubește, îl prețuiește”.

Am remarca în această pereche posibilitatea funcționării ca substantive, rezultat al conversiunii prin apariția în context adjectival: rom. *draga mea* – slov. *moja draga/draga moja*. Cu această valoare morfologică, este folosit ca termen cu care te adresezi unei persoane iubite sau folosit când vorbești despre o asemenea persoană. Ultima semnificație nu apare în slovenă, deoarece termenul este concurat de *ljub*.

Expresiile *draga mea – moja draga*, *draga moja* sunt folosite numai pentru o persoană considerată importantă pentru cineva, în timp ce în română este o formulă de adresare comună. Aceasta apare îndeosebi în registrul familiar.

• rom. *treaz* – slov. *trezen*

Are forme similare în cele două limbi, dar cunoaște limitări de sens.

Pentru română, termenul este înregistrat cu sensurile: 1. „care se află în stare de veghe, care nu doarme; deștept”; 2. „care nu este beat”; 3. (fig). „care veghează cu atenție; vigilant”. În slovenă, cunoaște numai sensurile al doilea și al treilea.

• rom. *vesel* – slov. *vesel* (pronunțat *veseu* la masculin, dar *vesela* la feminin)

Identice ca formă și sens, cuvintele prezintă totuși diferențe contextuale motivate de tiparele sintactice în care apar. Dacă adjectivul funcționează cu același

sens în ambele limbi, verbul cunoaște în slovenă, în limbajul standard, varianta reflexivă (*veseliti se*), care în română are o circulație limitată la registrul popular. Iată variantele cele mai uzitate în slovenă: **1.** *me veseli*, folosit ca formulă de adresare, exprimă o bună relație între două persoane; **2.** *me veseli, da prideš* „sunt bucuros de venirea ta”; **3.** *petje me veseli* „cântatul mă bucură”.

- rom. *bogat* – slov. *bogat*

Funcționează în ambele limbi cu aceeași formă, același sens și chiar cu o familie lexicală similară (rom. *bogătaș* – slov. *bogataš*, rom. *bogăție* – slov. *bogastvo*). Etimonul este comun, sl. *bogatŭ*. Prin mecanisme derivative specifice fiecărei limbi, s-a diferențiat formal ultima pereche.

Nume comune care desemnează căi de comunicație

Un câmp lexical foarte bine reprezentat în ambele limbi este cel al apelativelor care desemnează căi de comunicație. În acest câmp, apar mai multe limitări semantice, stilistice și funcționale, motivate prin etimologia diferită, prin capacitatea celor două limbi de a crea cuvinte noi, precum și prin preferințele stilistice deosebite.

- rom. *uliță* – slov. *ulica*

Prezente în cele limbi cu diferențe minime de formă, etimologie slavă comună *ulica*, termenii prezintă diferențe de sens și de utilizare. Pentru română, DEX înregistrează sensurile: **1.** „drum îngust care străbate un sat (rar, un oraș), mărginit de o parte și de alta de case”; **2.** (colectiv) „oameni care locuiesc în casele de pe o uliță”. De asemenea, se înregistrează un sens contextual în expresia *a bate ulițele* „a umbla fără rost, haimana; a hoinări”.

În limba slovenă, *ulica* este un termen neutru, fără limitări de sens și fără ocurențe în contexte de tip expresiv.

- rom. *potecă* – slov. *pot*

Cele două cuvinte au același sens și forme apropiate în cele două limbi. În română, termenul este înregistrat cu etimonul bulgar *pătēka*, iar în slovenă, acesta provine din slava veche.

Dacă în română se conservă numai sensul „drum foarte îngust la țară, la munte, în pădure etc., pe care se poate merge numai pe jos; cărare” și, prin extensiune, „drum, cale”, precum și expresiile *a ști toate potecile* „a cunoaște secretele cuiva”, *pe toate potecile* „peste tot, în orice loc”, *a veni (a umbla) pe drum, nu pe potecă* „a vorbi sincer, deschis”, în slovenă, cuvântul apare și este conservat în expresii ca *srečno pot*, *službena pot*, traductibile prin „drum bun, călătorie plăcută”, respectiv „călătorie de afaceri”, *pot do uspeha* „drumul spre succes”, *glasbena pot* „carieră muzicală”, *življenjska pot* „drumul vieții”, *druge poti ni* „nu există altă cale”, *poti nazaj ni* „nu există cale de întoarcere”. De asemenea, cuvântul și-a format o familie lexicală bogată: *potovanje* „călătorie”, *potovati* „a călători”, *napotiti (se)* „a (se) trimite”, *napotnica* „trimiterie medicală”, *popotnik* „drumeț, aventurier”, *sopotnik* „tovarăș de călătorie”.

O ultimă diferență vizează perechea:

- rom. *strada* – slov. *cesta*

Româna a preluat termenul din neogr. *stráta*, respectiv it. *strada*, în timp ce slovena are un termen specific, unic în spațiul slav, *cesta*, creat probabil sub influență germană, prin compunere (*cesta ulica*) (Hamp 2004: 3–6). Termenul a intrat și în componența unor cuvinte ca *cestnina* „taxă de drum”.

Ocupații

- rom. *cârmaci* – slov. *krmar*

Au în cele două limbi forme asemănătoare datorate istoriilor derivative diferite, dar cunosc specializări semantice și limitări contextuale. Slov. *krmar* este limitat ca sens la „țimonier”. În română, îndeosebi în perioada comunistă, termenul a primit o semnificație metaforică, resimțită astăzi ca o deplasare de sens peiorativă.

- rom. *cârciumar/crâșmar, crăcimar* – slov. *krčmar*

Derivate pornind de la un etimon comun slav (*krucima*), cuvintele prezintă diferențe formale minime. Forma slovenă este mai apropiată de variantele regionale românești. În slovenă, termenul este concurat, sub influență germană, de *gostilničar*, cu sensul „proprietar sau lucrător într-o *gostilna*”, cuvânt format după termenul german *gasthaus* și având sensul „han, loc de popas unde se poate lua masa”.

- rom. *croitor* – slov. *krojač/šivilja*

A rămas în română un substantiv mobil (*croitor* – *croitoreasă*), în timp ce în slovenă este un substantiv heteronim. Acesta a cunoscut o evoluție interesantă, denumind inițial o persoană care face afaceri cu haine bărbătești. Cuvântul *krojač* apare cu un sens precis în domeniul ocupațiilor (*modni krojač* „persoană care coase hainele femeilor”), în vreme ce *šivilja* desemnează o femeie care face haine în special pentru femei.

- rom. *războinic* – slov. *razbojnik*

Perechea are în cele două limbi etimon comun slav, dar se diferențiază semantic. Dacă pentru română cuvântul are sensul „luptător, ostaș care ia parte la un război”, pentru slovenă sensul este acela de „persoană care atacă sau jefuiește și ucide pentru a lua averea; haiduc”.

Sensul este apropiat de cel al termenului românesc *haiduc*, cu etimologie sârbă sau croată. De asemenea, cuvântul poate fi folosit cu nuanțe afective, în special cu referire la copii: *mali razbojnik* „un mic războinic”.

- rom. *rudar* – slov. *rudar*

Deși identice ca formă, varianta românească fiind considerată a avea etimon bulgar, cuvintele au sensuri net diferite în cele două limbi. Dacă în română el desemnează, conform DEX, o „denumire dată, în țările românești, unor lucrători (țigani) care confecționau obiecte din lemn; meșter țigan care lucrează din lemn albii, linguri, fuse”, în slovenă apare numai cu sensul „miner”, provenit din slava veche, și are o întreagă familie lexicală: *ruda* „mineral metalifer, piatră”, *rudnik rudnica* (arh.) „mină”, *ruditi* (arh.) „a scormoni, a extrage piatră”.

Conotația peiorativă a termenului este motivată probabil de evoluția semantică diferită a unei componente de sens „murdar”.

- rom. *strungar* – slov. *strugar*

Diferențe minime de formă, identitate de sens.

- rom. *zidar* – slov. *zidar*

Identice ca formă și sens. Apar și ca nume de familie.

- rom. *covaci* – slov. *kovač*

Prezintă diferențe de uz în cele două limbi. În română, termenul este folosit ca nume de profesie și ca nume propriu în arii regionale, în timp ce în slovenă apare atât ca nume de ocupație, cât și ca nume propriu, în limba contemporană.

- rom. *pilot* – slov. *pilot*

Ocurent în ambele limbi cu aceeași formă, termenul înregistrează sensuri contextuale mai largi pentru română, unde apare în diferite construcții: „persoană calificată care conduce o aeronavă”, „care manevrează cârma unei nave”, „care conduce un vehicul feroviar prin locuri dificile”, funcționează în sintagme precum *pilot automat*, *stație-pilot*, *știință-pilot* și prezintă omonimul *pilot* „stâlp de lemn, de oțel sau de beton (armat), fixat în pământ (vertical sau înclinat) pentru a transmite la straturile de teren rezistent greutatea construcțiilor de deasupra sau pentru a consolida terenul”, în timp ce în slovenă are numai sensul „aviator” și acela de „element de construcție”.

- rom. *târgoveț* – slov. *trgovec*

Este înregistrat cu sensuri diferite în cele două limbi. În slovenă, termenul conservă sensul „negustor”, având o familie lexicală (*trgovina* „comerț”) și o conotație stilistică neutră, în timp ce în română acesta și-a lărgit sfera de semnificații, desemnând o „persoană care locuiește într-un târg; orășean, citadin”, dar și-a limitat circulația stilistică la registrul familiar.

- rom. *zlătar* – slov. *zlatar*

Deși au un etimon comun (DEX), termenii prezintă în cele două limbi diferențe semantice și de uz.

În română, cuvântul îi desemnează meșterii (țigani) care se ocupau cu prelucrarea aurului sau, prin extensie, o categorie de oameni cu obiceiuri rele, în timp ce în slovenă uzul termenului este neutru și referitor numai la ocupație.

Produse agricole și de hrană

- rom. *mied* – slov. *med*

Apar cu aceeași formă în cele două limbi; în română, termenul are circulație regională sau arhaică, fiind rezultatul unei influențe slave. Etimonul este slav, *medŭ*.

În slovenă, cuvântul apare în diferite expresii, având sensul echivalent celui al termenului neutru „miere”: *cediti se med in mleko* „stare bună a vieții”, *iti za med-vse je šlo za med* „(totul) s-a vândut foarte bine”, *iti kot muhe na med*, *ljudje gredo kot muhe na med* „a merge ca muștele la miere, a fi foarte atras de ceva”, *sekira mu je padla v med* „a-și schimba situația în bine în urma unor circumstanțe favorabile”.

Cu aceeași formă și cu același sens, apar în cele două limbi perechile: rom. *bob* – slov. *bob*, rom. *snop* – slov. *snop*.

Religie

Perechile de cuvinte rom. *blagoslovi* – slov. *blagosloviti*, rom. *duh* – slov. *duh* funcționează în ambele limbi cu același sens, dar, în cazul ultimilor termeni, diferit ca frecvență, deoarece în română *duh* este concurat de *spirit*.

Un loc aparte îl ocupă în cele două limbi cuvintele care desemnează poziții în ierarhia bisericească:

- rom. *stareț* – slov. *starec*

În română, cuvântul este înregistrat cu sensul „persoană (călugăr sau călugăriță) care conduce o mănăstire”. În slovenă, sensul termenului *starec* este acela de „om bătrân”. Este folosit în contexte ca *hoditi kot starec* „merge ca un bătrân” sau *teh dogodkov se spominjajo samo še starci* „acest eveniment (fapt) numai bătrânii și-l amintesc” sau în expresia *poročila se je s starcem* „s-a măritat cu un bătrân (un bărbat mult mai în vârstă decât ea)”.

- rom. *duhovnic* – slov. *duhovnik*

În română, termenul prezintă două sensuri: **1.** „preot care spovedește pe credincioși; confesor”; **2.** „persoană căreia cineva îi încredințează toate tainele, gândurile, intențiile sale intime”.

În slovenă, cuvântul funcționează numai cu sensul specific registrului religios.

- rom. *hram* – slov. *hram* „templu”

Viața rurală

Cu forme identice și sensuri asemănătoare apar în cele două limbi o serie de perechi de substantive care denumesc obiecte, instrumente și unelte agricole: rom. *bici* – slov. *bič*, rom. *plug* – slov. *plug*, rom. *lopată* – slov. *lopat*.

- rom. *coș* – slov. *koš*

Termenii menționați au aceeași formă și același sens în cuvinte și sintagme precum *koš za smeti/coș de gunoi*, *koș/coș (de baschet)* „cerc metalic fixat perpendicular pe un panou de lemn și prevăzut cu o plasă fără fund prin care trebuie să fie trecută mingea pentru a se marca un punct”. Slov. *koš* apare și în contexte figurate ca *metati v isti koš* „a pune (pe cineva) în aceeași categorie cu ceilalți”. Cuvântul apare și în componența substantivului *košarka-baschetbal*.

- rom. *cuhnie* – slov. *kuhinja*

Deși diferite ca formă, cele două cuvinte actualizează același sens, în schimb au o distribuție stilistică diferită. Româna preferă termenul derivat de origine latină (*bucată* – *bucătar* – *bucătărie*), deși păstrează în variantele regionale și arhaice și termenul slav.

- rom. *mreajă* – slov. *mreža*

Apar în cele două limbi cu sensuri multiple.

Pentru română este înregistrat cu sensurile: **1.** „unealtă de pescuit formată dintr-o plasă foarte ușoară, cu ochiuri relativ mari și împletită din ață subțire, cu ajutorul căreia se pescuiește în porțiunile liniștite ale apelor curgătoare sau în bălți”.

♦ Coteț de pescuit”; **2.** (fig.) „mijloc viclean de a prinde sau a înșela pe cineva;

cursă, laț” și, prin extensiune, „situație în care se află o persoană ademenită. ♦ Ceea ce încâtușează libertatea, independența cuiva”; **3.** (prin analogie, adesea la pl.) „pânză de păianjen”.

În slovenă, cuvântul apare în diferite sintagme: *ribiška mreža* „plasă de pescuit”, *mreža za tenis/badminton* „fileu de tenis/badminton”, *sorodstvena mreža* „relație de rudenie”, *internetna mreža* „rețea de internet”. De asemenea, verbul *omrežiti* are sensul „a prinde în mreje, a vrăji pe cineva”.

Viața socială și administrație publică

- rom. *cneaz* – slov. *knez*

Este înregistrat în DEX cu etimologie rusească (*kneaz*) sau ucraineană (*knjaz*). Termenii conservă același sens în cele două limbi.

- rom. *jupân* – slov. *župan*

Identice ca pronunție, deși diferențiate ca scriere, cele două cuvinte din această pereche au în cele două limbi sensuri diferite. În română, termenul desemnează: **1.** „titlu de politețe dat în țările române persoanelor care ocupau anumite demnități sau funcții înalte. ♦ Titlu de politețe dat unei persoane, echivalând cu *domn, cucon*”; **2.** „patron, stăpân (considerat în raport cu angajații săi)”, cu etimologie necunoscută.

În slovenă, desemnează un titlu administrativ („primar”), provine din slava veche și are următoarea familie lexicală: *županovati, županja, županstvo*.

- rom. *zăpor* – slov. *zapor*

Deși au formă aproape identică, sensurile sunt diferite. Pentru română înregistrează sensurile: **1.** „îngrămădire de sloiuri de gheață care se formează primăvara într-un punct al unui râu, îndeosebi la coturi sau pe secțiuni de scurgere mai înguste, datorită căreia se produc creșteri de nivel și inundații”; **2.** „baraj făcut de oameni pentru a permite pornirea plutelor sau funcționarea morilor de apă; (în expresii) *a pune zăpor* (despre cai) „a nu voi să tragă; a se împotrivi”. Cuvântul apare în registrele arhaic și regional.

În slovenă, cuvântul este polisemantic, înregistrând sensul *zapura* „barieră sau interdicție” (*trgovinska zapura* „embargo”) și aparține morfologic numelor de acțiune. Forma *zapor* are sensul „închisoare”.

Concluzii

Există mai multe cuvinte cu formă identică sau asemănătoare în limbile română și slovenă, diferențele de formă și gramaticale (apartenența la o anumită clasă lexico-gramaticală) fiind motivate de evoluția diferită a unor termeni din limba slavă veche. De asemenea, înlocuirea unor cuvinte sau reducerea frecvenței acestora și funcționarea limitată în anumite registre stilistice se explică prin influențele exercitate de limbile și culturile învecinate. Preferința vorbitorilor pentru o anumită variantă reprezintă o selecție pragmatică și stilistică.

Bibliografie

A. Izvoare și lucrări de referință

- Bezljaj 1976: France Bezljaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika*, Ljubljana, SAZU, Mladinska knjiga.
- DEX: *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a, București, Editura Univers Enciclopedic, 1998.
- Santoro 2006: Irena Santoro, *Romunsko–slovenski in slovensko–romunski slovar / Dicționar român–sloven și sloven–român*, Ljubljana, Editura Orbis.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika* (ediția electronică: bos.zrc-sazu.si/sskj.html).

B. Literatură secundară

- Hamp 2004: Eric Hamp, *Three brief studies: Slovene and Albanian*, în „Linguistica”, XLIV, Ljubljana, 2004, p. 3–6.
- Hristea 1982: Theodor Hristea, *Sinteze de limba română*, ediția a III-a, București, Editura Albatros.
- Skubic 1996: Mitja Skubic, *Kopitar in romanski jeziki*, Kopitarjev zbornik, Ljubljana.
- Skubic 2002: Mitja Skubic, *Romanski jeziki*, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Ljubljani.

Some Common Lexical Elements for Romanian and Slovene Languages. Semantical and Pragmatical Limitations

Starting from the existence of a stock of Slavonic words in both languages as a consequence of the Slovenian language's belongingness to the Slavonic family of languages as well as a strong Slavonic influence over the Romanian language in the ancient times, I tried to develop in this article a brief comparative analysis of some lexical fields part of both Romanian and Slovenian. Although the presence of over 3000 words of Slavonic origin is recognized in the Romanian language, only part of them are to be encountered in both languages.

Despite of the fact that many words have a common Slavonic etymon, I noticed in many cases differences in what concerns the form, meaning and usage in certain contexts determined by the fact that these languages developed in different cultural areas.

Apart from many semantic differences, I perceived occurrences in different contexts and semantic or stylistic specializations of numerous words.

*Universitatea din Ljubljana
Slovenia*